

UPUTSTVO O OSNIVANJU I RADU RADNIČKIH SAVETA
DRŽAVNIH PRIVREDNIH PREDUZEĆA

Decembra 1949.

Obrazovanje i zadaci radničkog saveta

1) U cilju punog ostvarenja ustavnog načela o neposrednom učešću radnika u upravljanju privredom i u vršenju privredne kontrole, kao i u cilju aktivnijeg angažovanja radnika u borbi za izvršenje planskih zadataka, u državnim privrednim preduzećima osnivaju se radnički saveti.

Pravilnom organizacijom i radom radničkih saveta pruža se mogućnost radnicima da dobiju ne samo jasniji uvid u rad i probleme preduzeća, nego im se pruža mogućnost neposrednog uticaja kako na probleme proizvodnje, tako i na probleme samog upravljanja preduzećem. Na taj način radnici će sticati ogromna iskustva i pružaju im se sve mogućnosti da se iz redova radnika još više i brže razvija kadar rukovodilaca preduzeća.

2) Zadatak je radničkog saveta da aktivno učestvuje u rešavanju svih najvažnijih pitanja preduzeća, da budno prati rad i pomaže unapređenje proizvodnje i rada u preduzeću.

Obrazovanje radničkih saveta ne umanjuje značaj direktora u rukovođenju preduzećem. Ovlašćenja, dužnosti i odgovornosti direktora preduzeća u pogledu neposrednog rukovođenja radom preduzeća niukoliko se ne menjaju obrazovanjem radničkih saveta.

Isto tako obrazovanjem radničkih saveta ne menjaju se niti umanjuju zadaci sindikalne podružnice koja i nadalje ostaje rukovodilac socijalističkog takmičenja i mobilizator radničke klase u cilju izvršenja i premašenja planskih zadataka.

3) Radnički savet će naročito:

— razmatrati predlog privrednog plana preduzeća, razmatrati razradu osnovnog plana preduzeća na pojedine pogone kao i osnovnog plana izgradnje objekata društvenog standarda i dati o tome svoje mišljenje;

— razmatrati predlog pravila o radnom redu u preduzeću i davati svoje primedbe;

— predlagati mere za unapređenje proizvodnje, racionalizaciju proizvodnje, povećanje produktivnosti rada, sniženje proizvodnih troškova, poboljšanje kvaliteta proizvodnje, iznalaženje proizvodnih mogućnosti preduzeća, sprovođenje štednje, smanjenje otpadaka;

— predlagati mere za bolju organizaciju rada preduzeća, za iskorjenjivanje i otklanjanje tehničkih administrativnih nedostataka;

— raspravljati o radnim normama u preduzeću i davati svoje predloge;

;• . ; ;

- razmatrati raspored radne snage i stavljati svoje primedbe i predloge;
- voditi računa o pravilnom uzdizanju stručnih kadrova;
- davati predloge za sistematizaciju službeničkih mesta i unutrašnju organizaciju preduzeća;
- razmatrati predlog pravila o radnoj disciplini u preduzeću, mere za borbu protiv kršenja radne discipline, protiv neopravdanog izostajanja sa posla i protiv samovoljnog napuštanja službe i davati svoje predloge;
- suđelovati u vršenju nadzora u pogledu zaštite, iskorišćavanja opšte narodne imovine, raspravljati o pojavama štetočinstva, rasipništva i drugih oblika nesavesnog odnosa prema opštenarodnoj imovini i predlagati mere za sprečavanje, otklanjanje i otkrivanje tih pojava;
- voditi računa o pravilnoj primeni tehničko-higijenskih zaštitnih mera.

4) Poseban zadatak radničkog saveta je da se uporno zalaže za otklanjanje teškoća nastalih u vezi sa ispunjenjem planskih zadataka da se bori protiv svih oportunističkih i neprijateljskih pojava koje se ogledaju u potcenjivanju naših snaga. ..

D. Marković i dr., *Hronika o radničkom samoupravljanju — Fabrike radnicima*, Beograd, 1964, 90—92.

PROPRATNO PISMO UZ UPUTSTVO O OSNIVANJU I RADU RADNIČKIH SAVETA DRŽAVNIH PRIVREDNIH PREDUZEĆA

Dragi drugovi,

da bi se u rešavanju problema proizvodnje zainteresovao ili aktivirao što veći broj radnika, Privredni savet Vlade FNRJ i Centralni odbor Saveza sindikata Jugoslavije, doneli su odluku da se u državnim privrednim preduzećima osnivaju radnički saveti. Zasada, dok se ne steknu potrebna iskustva, radnički saveti osnivače se samo u određenom broju najboljih i najvažnijih kolektiva u našoj zemlji.

Spisak kolektiva na teritoriji vaše NR u kojima će se pristupiti osnivanju radničkih saveta dostavljamo vam u prilogu. Isto tako šaljem vam i štampana uputstva o osnivanju i radu radničkih saveta državnih privrednih preduzeća, za sve sindikalne organizacije ovih preduzeća i kao i izvestan broj za vaše potrebe.

Celokupnim radom oko izbora radničkih saveta i organizovanja radničkih saveta rukovodiće Glavni odbor Saveza sindikata.

Pre izbora radničkih saveta treba da organizujete savetovanje. Na savetovanje pozvati nadležne ministre i direktore generalnih, odnosno glavnih direkcija u čijim se preduzećima vrše izbori, zatim direktore preduzeća, sekretare partijskih organizacija i predsednike podružnica ovih preduzeća..

D. Marković i dr., n.d., 92.

¹ U toku 1949. KPJ je dala inicijativu za povećavanje uloge radnika u proizvodnji i njenoj organizaciji. Počelo je obnavljanje zapostavljenih proizvodnih savetovanja direktora i istaknutijih radnika. Ideja o decentralizaciji državne uprave javila se pre nego što je i sazrela misao da se upravljanje preduzećima preda radnicima. Ideja radničkih saveta javila se kao politička alternativa u jeku sukoba sa staljinizmom, ali je istovremeno značila i oživljavanje revolucionarno-demokrat-

Beograd, 26. jula 1950.

... Kao što sam već naprijed kazao, projekat zakona koji mi ovdje treba da usvojimo od vanredno je velike važnosti za dalji pravilan razvitak naše socijalističke zemlje, ali on još u potpunosti ne rješava to pitanje; on pretstavlja samo još jedan korak dalje ka komunizmu. Državne funkcije u upravljanju privredom još u potpunosti ne prestaju, ali one više nisu isključive. One slabe uslijed toga što se na upravljanje privlače trudbenici. Oni ulaze postepeno, a ne odjedanput, u cjelini, u svoja prava da kao proizvođači i upravljaju tom proizvodnjom. Zašto trudbenici ulaze postepeno, a ne odjedanput? Da li će to trajati dugo i koliko? Ne može se odgovoriti koliko će vremena to trajati, jer to zavisi od raznih okolnosti. Zavisi od toga kako će brzo napredovati kul-

ske samouprave iz vremena rata u novim uslovima. Vlada FNRJ je formulisala ideju o stvaranju radničkih saveta prilikom razmatranja mera za usavršavanje rukovođenja privredom. Đuro Salaj i Boris Kidrič ovlašćeni su da potpišu Uputstvo. Radnički saveti su uvedeni u 215 jugoslovenskih preduzeća. Prvi radnički savet izabran je 31. decembra 1949. u fabrici cementa „Prvoborac“ u Solinu kod Splita.

Konkretno poreklo ideje o radničkim savetima još nije studijski ispitano. Maja 1949. razmatrala se mogućnost jače aktivizacije radnika. Kardelj u svojim „Sećanjima“ kaže da je jedna grupa drugova o tome razgovarala sa Titom u Splitu. Prema sećanjima J. Đorđevića, Tito je u početku bio protiv ove ideje, ali ju je kasnije prihvatio kao „političku odluku“. M. Đilas piše u *Nesavršenom društvu* (London 1970, str. 113), da je on inspirator ove ideje. Naime, kaže da je to moglo biti s proleća 1950. (ali to ne odgovara datumu, jer Kardelj govori o ideji nastaloj, godinu dana ranije), kada mu je palo na pamet da bi jugoslovenski komunisti mogli početi ostvarivati Marksovo slobodno udruživanje neposrednih proizvođača. Ideju je, kaže izložio Kardelju i Kidriču koji su je smatrali dobrom, mada ostvarljivom tek posle 5—6 godina. Kasnije su se, ispada, predomislili i na sastanku sa rukovodiocima Sindikata u Kardeljevom kabinetu predložili ukidanje radničkih saveta koji su i do tada postojali, ali kao „isključivo savetodavni organ uprave“. Kardelj je to kasnije povezao sa Đilasovom idejom. Po Đilasu, ideja je bila saopštena Titu u salonu Skupštine za vreme zasedanja ove, ali je Tito „odsekao“ da radnici još nisu „zreli“ za to. Ali, kako su ga Đilas i Kardelj „sokolili“ on se počeo „podavati“ ovoj ideji. Time bi se počela u nas razvijati demokratija koju socijalizam ne poznaje, a na drugoj strani jugoslovenski sistem izdvajati od Staljinovog. Shvativši značaj ovih mogućnosti Tito je, po Đilasu, uzviknuo: „Pa to je ono Marksovo „Fabrike radnicima!“ Đilasov komentar je da su time Kardeljeve „komplikovane teorije pojednostavljene“, ali i dobile „čvršću, ostvarivu silu“ Posle dva-tri meseca, po Đilasu, Tito je obrazložio pred Skupštinom zakon o radničkom samoupravljanju.

Nezavisno od ovih Đilasovih prisećanja 1971, do stvaranja radničkih saveta došlo je u Jugoslaviji veoma brzo, za svega nekoliko meseci. Novembra 1949. doneto je „Uputstvo o radničkim savetima“, a decembra iste godine Privredni savet je doneo plan daljeg rada i Centralni odbor SSSJ uputio dopis Glavnim odborima sindikata o potrebi održavanja savetovanja po republikama. Ovu „brzinu“ O. Milosavljević objašnjava na sledeći način: „To niukoliko nije u prvom trenutku bila samo ekonomska mera iako je ona vremenom dobila karakter transformacije u primarno ekonomskoj sferi. U trenutku o kome je ovde reč, njeno obeležje bi se pre moglo označiti političkim, ideološkim, vaspitno-obrazovnim, nego ekonomskim. Političkim — jer je doneta u više nego ikad dotad politizovanoj stvarnosti zemlje; ideološkim — jer je upravo njena namena bila da označi emancipaciju od sovjetskog modela socijalizma; vaspitno-obrazovnim — jer joj je osnovni cilj bio da upozna radničku klasu sa mogućnostima neposrednijeg upravljanja proizvodnjom i da izvrši vezivanje njihovih neposrednih interesa sa zajedničkim. Najmanje je bilo izraženo ekonomsko obeležje i pored isticanih očekivanja u vezi sa povećanjem produktivnosti i ispunjenjem plana...“ (D. Milosavljević, n.r., 96)

I turni razvitak, to jest svestrana naobrazba radnika, da bi oni bili u svakom pogledu sposobni da upravljaju uspješno, na korist zajednice, fabrikama, rudnicima, transportom itd., jer bez toga radnici neće moći da vrše evidenciju i kontrolu. Bez kulturnog uzdizanja radnici neće moći da ovladaju potpuno tehnikom upravljanja. To, dalje, zavisi od tempa razvitka proizvodnih snaga, i tako dalje.

Kulturno uzdizanje trudbenika je tim važnije za nas i pretstavlja jedan od najtežih problema zbog toga što je naša zemlja bila među najzaostalijim zemljama u Evropi u pogledu stepena proizvodnih snaga.

... Zašto ja ističem na prvo mjesto nužnost kulturnog razvitka? Ako pogledamo koliki je bio broj industrijskih radnika u staroj Jugoslaviji, a koliki je danas i koliki će još biti, onda nije teško pogoditi u čemu je stvar. Ko dolazi danas u industrijska i druga preduzeća? Seljaci. Dakle, ogroman broj seljaka, ili poluseljaka i poluradnika, dolazi u preduzeća i njih najprije treba priučiti kao radnike, a onda vaspitavati kao radnike-upravljače. To nije kratkotrajan i lak posao i prema njemu se treba odnositi s najvećom ozbiljnošću i strpljenjem i energično ga savladivati. Kod vaspitavanja tih novih radnika imaćemo, i danas imamo, ne malo posla s tuđim shvatanjima kod velikog dijela radnika o njihovoj dužnosti kao radnika, o njihovom odnosu prema državnoj, odnosno narodnoj svojini i tako dalje.

Uzmimo samo činjenicu da mi mnoge objekte, pa čak i neke najveće fabrike, rudnike i drugo, gradimo i otvarmo baš u privredno najzaostalijim krajevima, kao što su dijelovi Bosne, Sandžaka, Makedonije, Kosovo i Metohija, Lika, Crna Gora itd., dakle, svuda gdje je dosad bilo vrlo malo ili skoro nimalo industrije. A ko će raditi u tim fabrikama, rudnicima i drugim preduzećima? Seljaci iz tih zaostalih krajeva. Siromašni seljaci tih zaostalih krajeva treba da uđu i ući će u te fabrike i rudnike. Oni treba od siromašnih seljaka, čije su generacije stoljećima životarile na najnižem nivou kulturnog i životnog standarda, da postanu svijesni radnici, graditelji boljeg života za sebe i čitavu socijalističku zajednicu. To neće biti tako lak i brz proces, mi smo toga svijesni, jer već danas imamo prilično iskustva u tome koliko je teško iz poluseljaka-poluradnika vaspitati svijesnog i discipliniranog industrijskog radnika. Da bi se to postiglo, potrebni su veliki naponi, potrebno je uporno dokazivanje tim poluradnicima da oni u našoj socijalističkoj zemlji postaju ne samo proizvođači u industriji, rudarstvu, itd., već i vlasnici sredstava za proizvodnju; treba im dokazati da su ulaskom u te fabrike, rudnike i druga preduzeća oni postali i njihovi vlasnici. Ne ono parče neplodne zemlje koje im nikad nije moglo dati mogućnost života dostojnog čovjeka, već fabrike, rudnici i drugo mogu im osigurati bolji život no što su ga imali oni i njihovi preci!... Tom savremenom tehnikom neće moći da rukuje poluseljak, koji više misli na svoje parče neplodne zemlje nego na savremena moderna sredstva za proizvodnju, koja sada kod nas nisu više privatna, kapitalistička, već su društvena svojina čitave naše zajednice...

Iz gornjeg se vidi da postoje vanredno velike teškoće na putu izgradnje komunizma u jednoj zaostaloj zemlji, kao što je, naprimjer, naša. Ali šta sada? Hoćemo li čekati da svi radnici budu jednako pametni i sposobni da upravljaju preduzećima? Razumije se da nećemo, jer bismo u tom slučaju morali beskrajno dugo čekati. Baš u procesu

upravljanja, u neprekidnom procesu rada i upravljanja, svi radnici će steći potrebno iskustvo. . .

Naročito važna stvar biće za savjete radnih kolektiva da utiču da se što racionalnije raspoređuje radna snaga, da ne dozvoljavaju da se u njihovim preduzećima ugnijezdi nepotrebna neproduktivna radna snaga, odnosno suvišna birokratija u administraciji, jer će se na taj način samo povećati troškovi proizvodnje i smanjiti rentabilnost njihovih preduzeća, što će ići na štetu čitavog kolektiva. Treba znati razlikovati potrebu za specijalistima od suvišnog administrativnog, neproduktivnog aparata.

Predavanje fabrika, rudnika itd. na rukovođenje radnim kolektivima onemogućice da se ugnijezdi u našoj privredi jedna zarazna bolest, koja nosi ime birokratizam. Ta bolest se nevjerojatno lako i brzo prenosi iz buržoaskog društva i opasna je u prelaznom periodu, jer kao polip svojim hiljadukrakim pipcima sputava i ometa pravilan i brz proces razvitka. Birokratizam spada među najveće neprijatelje socijalizma baš zbog toga što se uvlači neprimjetno u sve pore društvene djelatnosti, a da ljudi ispočetka ni sami toga nisu svijesni. Bilo bi pogrešno misliti da birokratizam već nije počeo i kod nas hvatati korijena. I kod nas se on već počeo uvlačiti u razne ustanove, u državni aparat i privredu, ali mi smo toga svijesni i zato smo već preduzeli čitav niz mjera da ga onemogućimo. Tu nisu dovoljne kampanjske mjere, već neprekidna borba i vaspitavanje ljudi...

Po Lenjinu, vidi se da birokratizam cvate naročito tamo gdje je zaostalost veća. Ove riječi najjasnije govore o tome gdje moramo tražiti korijene birokratizma. Zar to ne pokazuje da birokratizam cvate baš tamo gdje ljudi još nisu svijesni svojih prava kontrole i odlučne borbe protiv svakog birokratskog postupka, gdje ljudi još nisu svjesni da je birokratizam jedna štetna pojava za socijalizam, koja se nes može iskorijeniti samo dekretima odozgo, već je potrebno da se protiv njega bori svaki svijestan čovjek u svakodnevnoj praksi. Ne treba pritom misliti da birokratizam može da se zacari samo u visokim ustanovama, a da je to dolje teže. Ne, i dolje, do najnižih državnih i privrednih administrativnih ustanova birokratizam prodire, ako se protiv njega ne borimo. Razumije se, tragedija je za jednu socijalističku zemlju ako se birokratizam ustali od najviših do najnižih ustanova, ako vrhovi ne vide ili neće da vide njegovu štetnost. Da bi se birokratizam s uspjehom pobijao, nije dosta da se protiv njega preduzimaju mjere samo gore, u najvišim nadležstvima, a dolje da se smatra da on, tobože, nije opasan.

- Itekako je on opasan i dolje; to je kod nas i praksa pokazala. Prema tome, i u administraciji republika, i u administraciji oblasti, i u administraciji srezova i mjesnih organa, i u administraciji raznih trgovinskih i drugih privrednih ustanova birokratizam je opasan i nužno je da se, uz pomoć najširih masa, borimo protiv njega, da ne dozvolimo da ta, za socijalizam štetna pojava, uzme maha.

Danas, kada je ne samo državna administracija već i cjelokupna privreda u rukama naroda, narod je i kompetentan da budno kontrolira rad onih koji su postavljeni u administraciji da vrše svoje dužnosti na korist socijalističke zajednice. Radni kolektivi i njihovi savjeti koji će upravljati fabrikama, rudnicima itd. imaće vrlo važan zadatak da onemogućice birokratske metode u upravljanju.

ULOGA SINDIKATA

Uloga sindikata pod novim uslovima, pod uslovima učešća trudbenika u upravljanju privredom, donekle se mijenja, jer se funkcija sindikata sada uglavnom usmjerava na ono što je najvažnije u radu sindikata — na vaspitavanje, na svestrano kulturno uzdizanje trudbenika. Rad sindikata usmjerava se na to da se novopridošli radnici, to jest bivši seljaci, kroz uporan rad sindikata, a pod rukovodstvom Partije, što prije otresu starih sitnosopstveničkih navika, da se što prije uzdignu na nivo najsvjesnijih industrijskih radnika, radnika s novim, socijalističkim odnosom prema sredstvima proizvodnje, prema fabrikama, prema rudnicima, prema društvenoj svojini, prema radu. Te nove radnike treba što prije vaspitati da budu neumorni i požrtvovani graditelji komunističkog društva, to jest ljepšeg i srećnijeg života svih trudbenika.

U vezi sa učešćem radnika u upravljanju preduzećima, odnosno proizvodnjom uopšte, slabi onaj zadatak sindikata koji su oni imali u vezi sa zaštitom radničkih interesa, jer sada tu stvar radnici sami rješavaju preko svojih savjeta, odnosno upravnih odbora u proizvodnji. Time se ujedno olakšava dvostruka uloga sindikata, koji su, s jedne strane, imali da štite interese radnika, a s druge strane morali isto tako da vode računa o interesima narodne države, o interesima cjeline, o interesima čitave zajednice.

... Otsada državna svojina sredstava za proizvodnju, fabrika, rudnika, željeznica, prelazi postepeno u viši oblik socijalističke svojine. Državna svojina je najniži oblik društvene svojine, a ne najviši, kao što smatraju rukovodioci SSSR.

Evo, u tome je naš put u socijalizam, i to jedino pravilan put kad se radi o odumiranju državnih funkcija u privredi.

Neka zapamte informbirovci da njihova klevetnička dreka ne može zatamniti naš svijetli put izgradnje socijalizma.

S druge strane, ovaj naš zakon o učešću radnih kolektiva, to jest naših trudbenika, u upravljanju privredom zemlje, pretstavlja najsnažniji odgovor na pitanje gdje je istinska demokratija: ovdje kod nas ili toliko hvaljena i opjevana na materijalnoj bazi za najšire mase trudbenika. Nju osjećaju mase, služe se njome za ostvarenje ljepše i srećnije budućnosti za sve trudbenike naše zemlje. To je odgovor onima na Zapadu koji toliko pričaju o tome da kod nas nema prave demokratije, da je naša zemlja policijska država itd., koji vole da pričaju o našoj oskudici, o tome da nemamo to i to itd. Da, kod nas zaista postoji oskudica još u mnogo čemu, jer mi još nismo u stanju da stvorimo dovoljno sredstava, dovoljno raznih predmeta za upotrebu, dovoljno svega onoga čime bi ljudi sebi uljepšali život, podigli svoj standard života. Ali, mi smo sada baš na putu da to ostvarimo i ostvarićemo za sve a ne samo za jednu manjinu ljudi, kao što je to slučaj na Zapadu. Šta koristi na Zapadu što su magazini puni svega što čovjek samo može poželjeti? Ko tamo može danas udovoljiti želji da to nabavi? Razumije se, samo jedan vrlo mali sloj ljudi, samo vladajuća klasa može sebe zadovoljiti, a ne ogromna većina radnih ljudi. Prema tome, to je demokratija za jednu manjinu, jer radni ljudi koji zarade da jedva životare, ili besposleni radnici i činovnici, nemaju ništa od takve demo-

kratije koja njima oduzima plodove njihovog rada, a njih održava samo zato da bi druge, fizički sposobne, izdržavali, to jest osiguravali im bogate uslove života. Mi, međutim, radimo *na* tome da oni koji rade uživaju plodove svog rada i u tome i jeste materijalna suština naše demokratije. . .

Seljaci u zadrugama, kojima sami upravljaju, i radnici u fabricama, u kojima će otsada sami upravljati, imaju danas svoju sudbinu zaista u svojim sopstvenim rukama.²

J. B. Tito, *Govori i članci*, V, Zagreb, 1959, 220—253.

OSNOVNI ZAKON O UPRAVLJANJU DRŽAVNIM PRIVREDNIM PREDUZEĆIMA I VISIM PRIVREDNIM UDRUŽENJIMA OD STRANE RADNIH KOLEKTIVA

Junu 1950.

I. Osnovna načela

Clan 1.

Tvornicama, rudnicima, saobraćajnim, transportnim, trgovinskim, poljoprivrednim, šumskim, komunalnim i drugim državnim privrednim poduzećima, kao općenarodnom imovinom, u ime društvene zajednice upravljaju radni kolektivi u okviru državnog privrednog plana, a na temelju prava i dužnosti utvrđenih zakonima i drugim pravnim propisima.

Radni kolektivi ostvaruju ovo upravljanje preko radničkih savjeta i upravnih odbora poduzeća i radničkih savjeta i upravnih odbora viših privrednih udruženja, u kojima je udruženo više privrednih poduzeća.

Clan 2.

Radnički savjet poduzeća i radnički savjet višeg privrednog udruženja biraju i razrješavaju radni kolektivi.

U manjim poduzećima cio radni kolektiv sačinjava radnički savjet.

Clan 3.

Radnički savjet bira se na godinu dana.

Radnički savjet kao i pojedini njegovi članovi mogu biti opozvani i prije isteka vremena za koje su izabrani.

Clan 4.

Radnički savjet, kao predstavnik radnog kolektiva, bira i razrješava upravni odbor i vrši druga prava određena zakonom.

Clan 5.

Upravni odbor upravlja privrednim poduzećem odnosno višim privrednim udruženjem i odgovara za svoj rad radničkom savjetu i nad-

² Radničko samoupravljanje je ozakonjeno 27. juna 1950. donošenjem Osnovnog zakona o upravljanju državnim privrednim poduzećima i višim privrednim udruženjima od strane radnih kolektiva. U zemlji je već bilo obrazovano 520 radničkih saveta. Od avgusta do oktobra 1950. osnovano je 7.136 radničkih saveta, u koje je izabrano 155.166 radnika i službenika.

ležnim državnim organima, a upravni odbor poduzeća i upravnom odboru višeg privrednog udruženja.

Suglasno ovoj odgovornosti upravni odbor radi na temelju zakona i drugih pravnih propisa, na temelju zaključaka svog radničkog savjeta, kao i naređenja i uputstava nadležnih državnih organa, odnosno upravnih odbora višeg privrednog udruženja.

Clan 9

Direktor je po svojoj dužnosti član upravnog odbora.

Direktor poduzeća odgovara za svoj rad upravnom odboru poduzeća, upravnom odboru i direktoru višeg privrednog udruženja, kao i nadležnom državnom organu, a direktor višeg privrednog udruženja upravnom odboru i nadležnom državnom organu.

II. Radnički savjet poduzeća

Clan 10.

Radnički savjet poduzeća sastoji se od 15 do 120 članova.

Broj članova radničkog savjeta svakog poduzeća određuje se pravilima poduzeća, a u zavisnosti od veličine i strukture poduzeća.

Izbori za radnički savjet održavaju se početkom svake godine. Vlada FNRJ može za pojedine grane privrede odrediti i drugo vrijeme za izbor radničkih savjeta.

U poduzećima koja imaju manje od 30 radnika i službenika cio radni kolektiv sačinjava radnički savjet...³

Službeni list FNRJ, br. 43, 1950.

UKAZ

O REORGANIZACIJI VLADE FEDERATIVNE NARODNE REPUBLIKE JUGOSLAVIJE, 1951.

I.

Od dana stupanja na snagu ovog ukaza Vlada Federativne Narodne Republike Jugoslavije sastojće se iz sledećih ministarstava i saveta:

Predsedništvo Vlade

Ministarstvo unutrašnjih poslova

Ministarstvo narodne odbrane ^r;

Ministarstvo inostranih poslova

Ministarstvo finansija

Ministarstvo pravosuđa

Savet za zakonodavstvo i izgradnju narodne vlasti

Savet za nauku i kulturu

Savet za narodno zdravlje i socijalnu politiku

³ Radničko samoupravljanje započinjalo je u nerazvijenoj zemlji, s nasleđenim i novim protivurečnostima, s jakim uticajem države u privredi i društvu, snažnim elementima staljinističke ideologije, s birokratskim tendencijama koje nisu presahnjivale. Spoljni faktori — država i Partija — odlučujuće su uticali na organizaciju i rad preduzeća. Nezavisno od simbolične uloge radnika u upravljanju preduzećima, Zakon i njegova primena imaju principijelni značaj jer je prvi put u socijalističkom svetu negirana koncepcija staljinističkog centralizma i državna svojina kao trajni oblik svojine u socijalizmu, otvarajući perspektivu nove društvene organizacije.

Privredni savet — sa Glavnom upravom za plan i Saveznim zavodom za statistiku i evidenciju, kao njegovim organima
Ministarstvo spoljne trgovine
Savet za energetiku i ekstraktivnu industriju
Savet za mašinogradnju
Savet za prerađivačku industriju
Savet za građevinske poslove
Savet za poljoprivredu i šumarstvo
Savet za promet robom — sa Glavnom upravom za turizam i ugostiteljstvo, kao samostalnim organom
Savet za saobraćaj i veze — sa Glavnom direkcijom jugoslovenskih železnica, Glavnom direkcijom rečnog saobraćaja, Glavnom direkcijom Jugoslovenskog aero-transporta i Glavnom direkcijom pošta, kao samostalnim organima i
Ministarstvo pomorstva.

IV

Savet u određenoj grani privrede ili u drugoj oblasti društvene delatnosti rešava o svim poslovima iz savezne nadležnosti koji su Ustavom, saveznim zakonima i propisima Vlade stavljeni u njegovu nadležnost.

Savet rešava u sednici o pravilnicima, naredbama i drugim opštim propisima za koje je nadležan, kao i o propisima koje predlaže Vladi. Pored toga savet u sednici rešava o utvrđivanju predloga predračuna i predloga plana, o opštim smernicama u pogledu ostvarivanja delatnosti u svojoj grani privrede ili oblasti društvenih delatnosti, o drugim načelnim pitanjima koja se odnose na tu granu privrede ili oblast društvene delatnosti, kao i o poništavanju i ukidanju akata odgovarajućeg republičkog saveta koji su u suprotnosti sa postojećim saveznim propisima. ..

Savet kao plansko-kontrolni i koordinativni organ vrši u odnosu na glavne direkcije određene planske, kontrolne i druge upravne poslove, saglasno odredbama Osnovnog zakona o upravljanju državnim privrednim preduzećima i višim privrednim udruženjima od strane radnih kolektiva, i drugim propisima..⁴

Službeni list FNRJ, br. 18, 1951.

OPŠTI ZAKON O NARODNIM ODBORIMA, 1952.

Član 1.

... Narodni odbori kao lokalni organi državne vlasti jesu organi narodnog samoupravljanja u općinama, kotarevima i gradovima.

⁴ Reorganizacija narasle državne uprave je započela pre donošenja Zakona o predaji fabrika na upravljanje radnicima. Do početne decentralizacije došlo je februara—marta 1950. Reorganizacijom državne uprave 1951. nastavljeno je prenošenje poslova sa saveznih na republičke i sa republičkih na lokalne organe uprave. Ovaj proces je poznat pod „DDD” (decentralizacija, debirokratizacija i demokratizacija). U tom procesu narodni odbori su 1952. dobili veća ovlašćenja i došlo je do proširenja njihove materijalne osnovice.

Clan 2.

Narodni odbor usmjerava i osigurava privredni, socijalni i kulturni razvitak općine, kotara odnosno grada, učvršćuje i razvija socijalističke odnose i pravni poredak i vrši druge zakonom određene zadatke.

Clan 3.

Narodni odbori jesu najviši organi državne vlasti općine, kotara i grada i njima su podređeni svi lokalni organi uprave.

Clan 6.

Narodni odbor vrši sve funkcije vlasti na svojim sjednicama, a funkciju državne uprave i preko svojih kolegijalnih tijela (savjeta).

Clan 12.

Narodni odbori vrše sve poslove iz svoje nadležnosti na temelju i u granicama zakona i općih propisa viših državnih organa.

Narodni odbori mogu na temelju i u okviru ovlaštenja koja su im dana zakonom i općim propisima viših državnih organa donositi dopunske propise radi uređenja poslova iz svoje nadležnosti.

U poslovima od neposrednog interesa za privredni, komunalni, kulturni i socijalni razvitak opštine, kotara odnosno grada koji nisu uređeni zakonom, narodni odbori imaju pravo donositi samostalne propise i druge akte.

U slučaju razmimoilaženja između propisa narodnog odbora i propisa viših državnih organa primenjuju se propisi viših državnih organa.

Clan 13.

Narodni odbori kotara, grada i gradske općine sa posebnim pravima donose društveni plan samostalno, držeći se obaveza koje proistječu iz osnovnih proporcija određenih društvenim planom narodne republike.

Društveni plan kotara sadržava i broj društvenih planova gradskih općina sa posebnim pravima, koji se usklađuju sa društvenim planom kotara.

Ako se narodni odbor gradske općine ne složi sa prijedlogom narodnog odbora kotara za usklađenje društvenog plana gradske općine sa planom kotara, cijeli predmet se dostavlja na rješenje narodnoj skupštini narodne republike čija je odluka obavezna.

Clan 14.

Narodni odbori donose budžet samostalno.

Clan 45.

U narodnim odborima kotara i grada kotarsko odnosno gradsko vijeće i vijeće proizvođača ravnopravno sudjeluju u donošenju:

statuta narodnog odbora;

odluke o društvenom planu, o budžetu, o završnoj bilanci o izvršenju društvenog plana i o završnom računu, o izvršenju budžeta;

generalnog i regulacionog plana;

rješenja o osnivanju, ukidanju i spajanju poduzeća;
propisa o privredno-upravnim mjerama;
odluke o prirezu i drugim javnim pristojbama;
odluke o pitanjima radnih odnosa i socijalnog osiguranja;
odluke o pitanjima koja su posebnim zakonom ili drugim propi-
sima stavljena u djelokrug kotarskog odnosno gradskog vijeća i vijeća
proizvođača.

Vijeće proizvođača rješava ravnopravno sa kotarskim odnosno grad-
skim vijećem i o drugim privrednim pitanjima iz nadležnosti narodnog
odbora.

Član 51.

Narodni odbor je u stalnom zasjedanju u toku razdoblja za koje
je izabran (saziva) i radi na sjednicama ili preko savjeta i komisija.

Član 60.

U sastavu narodnog odbora kotara, grada i gradske općine sa po-
sebnim pravima osnivaju se za pojedine oblasti srodnih djelatnosti na-
rodnog odbora savjeti, kojima se povjerava izvršenje, zakona, propisa
narodnog odbora i viših državnih organa, kao i vršenje upravnih po-
slova.

U narodnim odborima općina mogu se osnovati savjeti za vršenje
određenih upravnih poslova.

Član 61.

Savjeti odgovaraju za svoj rad narodnom odboru.

Savjeti podnose narodnom odboru izvještaj o svom radu i pri-
jedloge za donošenje propisa i mjera.

Savjet izvršuje i primjenjuje odluke, naredbe, uputstva i rješenja
narodnog odbora i opće propise viših državnih organa i donosi rješe-
nja radi izvršenja odluka i drugih propisa svog narodnog odbora.

Savjeti se osnivaju i njihov djelokrug utvrđuje statutom narod-
nog odbora saglasno zakonu narodne republike.

Statutom narodnog odbora općine u čijem sastavu postoje savjeti
određuju se upravni poslovi koji spadaju u djelokrug savjeta.

Član 63.

Savjet je kolegijalno tijelo i sačinjavaju ga predsjednik i određeni
broj članova.

Predsjednike savjeta bira narodni odbor iz redova odbornika, a
ostale članove iz reda odbornika, predsjednika privrednih i društvenih
organizacija, ustanova i građana koji po svojim osobnim i stručnim spo-
sobnostima mogu doprinijeti ostvarivanju zadataka savjeta.

Broj članova savjeta određuje statut narodnog odbora u okviru
granica postavljenih u republičkom zakonu.

Savjet može izabrati odbore kojima povjerava proučavanje poje-
dinih pitanja i pripremanje rješenja iz svog djelokruga.

Članovi savjeta imaju jednaka prava i dužnosti.

Članovi savjeta imaju pravo na naknadu troškova nastalih uslijed vršenja dužnosti u savjetu, kao i pravo na naknadu stvarno izgubljene redovne zarade za vrijeme vršenja ove dužnosti. . .⁵

Službeni list FNRJ, br. 22, 1952.

USTAVNI ZAKON
O OSNOVAMA DRUŠTVENOG I POLITIČKOG UREĐENJA
FEDERATIVNE NARODNE REPUBLIKE JUGOSLAVIJE
I SAVEZNYM ORGANIMA VLASTI

Januara 1953.

Clan 1

Federativna Narodna Republika Jugoslavija je socijalistička demokratska savezna država suverenih i ravnopravnih naroda.

Clan 2

Sva vlast u Federativnoj Narodnoj Republici Jugoslaviji pripada radnom narodu.

Radni narod vrši vlast i upravlja društvenim poslovima preko svojih pretstavnika u narodnim odborima i narodnim skupštinama, u radničkim savetima i u drugim samoupravnim organima, kao i neposredno putem izbora, opozivanja, referenduma, zborova birača, saveta građana, učešća građana u upravi i u pravosuđu, i putem drugih oblika neposrednog upravljanja...

Clan 4

Društvena svojina na sredstvima za proizvodnju, samoupravljanje proizvođača u privredi i samoupravljanje radnog naroda u opštini, gradu i srezu jesu osnova društvenog i političkog uređenja zemlje.

^s Tito je u raspravi o Projektu ustavnog zakona na Petom plenumu CK KPJ maja 1952. istakao da je za „direktno“ biranje. „... ali meni je, na primjer, sumnjiva stvar, i danas podvlačim ponovo, s obzirom na izvesne modifikacije, nije mi se sviđalo to indirektno biranje, jer mi preskaćemo jednu krupnu fazu u našem razvoju. I kao prvo pitanje, kada dođe stranac u našu zemlju, nameće se: zašto je indirektno biranje, zašto ne direktno? Ja sam, na osnovu toga, razmišljao. Kada su nam počeli zlonamjerno prebacivati koroporativni sistem, mislim da bi trebalo više voditi računa o zrelosti uopće naših širokih narodnih masa za te stvari. Parola radničke klase u borbi za svoja prava bila je uvijek pravo, direktno pravo glasa. I danas još smo u fazi unutrašnje organizacije, preobražaja itd., još nismo preskočili te stvari.“... „A vrhovi vlasti, najviši forumi, drukčije se posmatraju, kada ih svaki seljak, u svakoj republici, direktno bira. On zna da ih je unutra izabrao sam.“ Tražio je da se uskladi delegatski i direktni sistem. — Tito se takođe izjašnjavao za „federativnu republiku“ umesto za „federaciju republika“, što je bilo postavljeno na diskusiju kroz Nacrt. „Mislim da to nije sitna stvar, jer je federacija malo nešto drukčija nego federativna republika.“ „A mi treba da se prenesemo u situaciju kakva može da nastupi u najgorim slučajevima koji mogu našu zemlju da snadu i da pretpostavimo da će agresor, neprijatelj, da koristi čak i naše propise da sprovede neke svoje namere, da razbije Jugoslaviju, na one njene sastavne delove koje Ustav daje.“ — Naglasio je značaj Partije u sistemu postojeće vlasti na više nego jasan način: „... Mi smo članovi Plenuma, izabrani od 100.000 članova Partije, i ako mi stojimo na tom stanovištu da Partija odgovara za cjelokupni društveni i privredni razvoj i razvoj života uopće, onda mi koji smo izabrani, važniji smo nego svi zakonodavni odbori i te komisije, i ovdje u prvom redu treba da padnu te osnovne zamjerke, primedbe i drugi dodaci.“ (Arhiv CK SKJ, CK KPJ, II/9.) Izmenjena je struktura narodnih odbora (narodni odbori sreзова i gradova uveli su veće proizvođača); ukinuti su izvršni odbori i povereništva; pored zborova birača, saveta i komisija, kao ustanova neposredne demokratije, prvi put je uveden i lokalni referendum.

Zajemčeno je samoupravljanje radnog naroda u oblasti prosvete, kulture i socijalnih službi.

Samoupravljanje proizvođača i radnog naroda ostvaruje se u sa-
glasnosti sa opštim društvenim interesima izraženim u zakonu i u dru-
gim odlukama predstavničkih tela radnog naroda — narodnih skupšti-
na i narodnih odbora.. .

Član 6

Samoupravljanje proizvođača u privredi sastoji se naročito:

u pravu radnih kolektiva da upravljaju privrednim organizacijama
neposredno i preko radničkih saveta, skupštine zemljoradničkih zadru-
ga i drugih predstavničkih organa koje sami biraju i opozivaju;

u pravu proizvođača da budu birani u predstavnička tela privred-
nih organizacija;

u pravu privredne organizacije da samostalno utvrđuje svoje priv-
redne planove; u pravu privredne organizacije da po izvršenju društve-
nih obaveza samostalno raspolaze dohotkom organizacije, pri čemu se
organizaciji garantuje zakonom određeni minimum; u pravu privredne
organizacije da u granicama svog dohotka određuje zarade trudbenika,
pri čemu se trudbenicima u privrednim preduzećima zakonom garan-
tuju minimalne zarade iz društvenih sredstava;

u pravu proizvođača da preko svojih predstavnika u većima proiz-
vođača utvrđuju materijalna sredstva koja se odvajaju za podmirenje
društvenih potreba i da odlučuju o upotrebi tih sredstava.

Proizvođači ostvaruju samoupravna prava na osnovu ustava i za-
kona a u okviru društvenih planova.

Samoupravna prava stiču radni kolektivi samim osnivanjem priv-
redne organizacije.

Član 7

Samoupravljanje radnog naroda u opštini, gradu i srezu sastoji
se naročito:

u pravu građana da biraju i opozivaju svoje predstavnike u naro-
dnom odboru opštine i u sreskom i gradskom veću, kao i u pravu pro-
izvođača da biraju i opozivaju svoje predstavnike u veću proizvođača
narodnog odbora sreza i grada;

u pravu građana i proizvođača da budu birani u narodni odbor;
u pravu građana da neposredno učestvuju u vršenju vlasti putem refe-
renduma, zborova birača, saveta građana, učešća građana u upravi i
pravosuđu, i putem drugih oblika neposrednog upravljanja;

u pravu narodnog odbora da samostalno uređuje poslove od opš-
teg interesa za zajednicu u oblasti privrednog, komunalnog, socijalnog
i kulturnog života i razvitka opštine, grada i sreza, oslanjajući se na
privredne organizacije, samoupravne ustanove, udruženja i inicijativu
građana;

u pravu narodnog odbora da samostalno raspolaze delom dohot-
ka koji privredne organizacije odvajaju za opštinu, grad i srez saglasno
saveznom i republičkom društvenom planu; u pravu narodnog odbora
na zakonom utvrđeni postotak poreza i na uvođenje lokalnog prireza i
mesnog samodoprinosa; u pravu narodnog ouuora da samostalno do-
nosi budžet i društveni plan;

u vršenju zakonom određenih prava narodnog odbora prema priv-
rednim organizacijama na njegovom području; u nadzoru narodnog od-

bora nad upravljanjem opštenarodnom imovinom; u pravu upravljanja opštine i grada svim zemljištima i zgradama koji su opštenarodna imovina, ukoliko to pravo ne pripada drugim državnim organima, privrednim organizacijama, ustanovama i zajednicama;

u pravu narodnog odbora da bira i razrešava sudije sreskih i okružnih sudova;

u pravu narodnog odbora da obrazuje i bira svoje organe i da postavlja službenike odbora;

u pravu narodnog odbora da statutom propisuje svoju organizaciju i poslovanje;

u održavanju reda i mira na području opštine, grada i sreza.

Narodni odbor vrši vlast na osnovu i u okviru ustava i zakona...

Clan 24

Saveznu narodnu skupštinu sačinjavaju dva doma: Savezno veće i Veće proizvođača.

Clan 25

Savezno veće sačinjavaju narodni poslanici koje biraju građani u srezovima i gradovima na osnovu opšteg, jednakog i neposrednog biračkog prava, i narodni poslanici koje iz reda svojih članova biraju republička veća i pokrajinsko odnosno oblasno veće.

Veće proizvođača sačinjavaju narodni poslanici koje biraju proizvođači zaposleni u proizvodnji, transportu i trgovini srazmerno učešću privrednih oblasti u ukupnom društvenom proizvodu Federativne Narodne Republike Jugoslavije.. .

b) Izvršni organi Savezne narodne skupštine

Clan 70

Pretstavljanje Federativne Narodne Republike Jugoslavije kao države, staranje o sprovođenju zakona, nadzor nad radom savezne uprave i druge izvršne poslove iz nadležnosti federacije Savezna narodna skupština poverava Pretsedniku Republike i Saveznom izvršnom veću.

Clan 71

Pretsednik Republike:

- 1) predstavlja Federativnu Narodnu Republiku Jugoslaviju u zemlji i u međunarodnim odnosima;
- 2) proglašava ukazom zakone;
- 3) izdaje isprave o ratifikaciji međunarodnih ugovora i drugih sporazuma;
- 4) postavlja i opoziva ukazom ambasadore i opunomoćene ministre Federativne Narodne Republike Jugoslavije;
- 5) prima akreditivna i opozivna pisma kod njega akreditovanih stranih diplomatskih pretstavnika;
- 6) dodeljuje ukazom odlikovanja i počasna zvanja.

Clan 72

Pretsednik Republike je predsednik Saveznog izvršnog veća.

Pretsednik Republike ima pravo zadržati od izvršenja akt Saveznog izvršnog veća s kojim se ne slaže, uz obavezu da sporno pitanje odmah iznese pred Saveznu narodnu skupštinu radi donošenja odluke. U tom slučaju predsednik Skupštine dužan je odmah sazvati sednicu Skupštine.

Član 73

Pretsednik Republike je vrhovni komandant oružanih snaga.

Pretsednik Republike postavlja, unapređuje i razrešava generale i admirale, kao i druge oficire i vojne starešine za koje to zakon odredi. Predsednik Republike pretsedava Savetu narodne odbrane.

Savet narodne odbrane stara se o organizaciji i mobilizaciji izvora i snaga zemlje za potrebe narodne odbrane.

Članove Saveta narodne odbrane imenuje Savezno izvršno veće na predlog Predsednika Republike.

Savezno izvršno veće uredbom propisuje organizaciju i ovlašćenja Saveta narodne odbrane...

Član 76

Pretsednik Republike odgovara za svoj rad Saveznoj narodnoj skupštini.

Pretsednik Republike podnosi Saveznoj narodnoj skupštini izveštaj o radu Saveznog izvršnog veća i odgovoran je zajedno sa ostalim članovima za rad Saveznog izvršnog veća...

2. Savezno izvršno veće

Član 79

Savezno izvršno veće:

1) stara se o izvršenju saveznih zakona, saveznog društvenog plana, saveznog budžeta, i drugih akata Savezne narodne skupštine, i donosi propise i preduzima mere radi njihovog izvršenja; preduzima mere radi izvršenja poslova iz isključive nadležnosti federacije; vrši opšti nadzor nad primenom saveznih zakona;

2) utvrđuje predlog saveznog društvenog plana i saveznog budžeta i podnosi ih Skupštini; sastavlja i podnosi predloge zakona;

3) određuje smernice za rad saveznih organa uprave;

4) proglašava opštu mobilizaciju i ratno stanje u slučaju oružanog napada na Federativnu Narodnu Republiku Jugoslaviju ili u slučaju potrebe neposrednog izvršenja međunarodnih obaveza; proglašava opšte pripravno stanje u slučaju ratne opasnosti; izdaje uredbe sa zakonskom snagom o nužnim merama za vreme pripravnog, mobilnog i ratnog stanja;

5) ratifikuje međunarodne ugovore i druge međunarodne sporazume, čije ratifikovanje ne vrši Skupština;

6) propisuje organizaciju saveznih organa uprave i preduzima mere za poboljšanje rada njihove administracije; ukida i poništava propise saveznih organa uprave ako su u suprotnosti sa zakonom ili propisima Saveznog izvršnog veća;

7) osniva preduzeća i samoupravne ustanove od interesa za celu zemlju; propisuje delokrug i osnove organizacije samoupravnih ustanova koje osniva; utvrđuje u okviru nadležnosti federacije opšta načela za organizaciju i poslovanje organa državne uprave i samoupravnih ustanova;

8) raspolaže državnim rezervnim fondovima;

9) postavlja i razrešava državne sekretare, potsekretare, guvernera Narodne banke, FNRJ, saveznog javnog tužioca, saveznog javnog pravobranioca i druge više službenike koje odredi zakon;

10) donosi akt o raspuštanju Skupštine i Saveznog veća u slučajevima nesaglasnosti domova odnosno veća; raspisuje izbore za Savez-

nu narodnu skupštinu; stara se o objavljivanju saveznih zakona i drugih propisa;

11) vrši pomilovanje saglasno posebnom zakonu;

12) stara se o jedinstvu pravosudne uprave i o vršenju poslova međunarodne pravne pomoći;

13) vrši druge poslove određene saveznim zakonom.

Savezno izvršno veće može svako pitanje iz svoje nadležnosti izneti pred Saveznu narodnu skupštinu i predložiti pretres i donošenje odluke o njemu. . .

Član 84

Savezno izvršno veće odgovara za svoj rad Saveznoj narodnoj skupštini.

Savezno izvršno veće bira se na vreme na koje je Savezna narodna skupština izabrana, ali Skupština može celo Veće ili pojedine njegove članove razrešiti i pre isteka tog vremena.

Savezno izvršno veće ostaje na dužnosti i posle raspuštanja Skupštine do izbora novog Veća. . .⁶

Službeni list FNRJ, br. 3, 1953.

UREDBA O IMOVINSKIM ODNOSIMA I REORGANIZACIJI SELJAČKIH RADNIH ZADRUGA

Beograd, 30. marta 1953. •

Član 15

Sreski savez zemljoradničkih zadruga kome je u smislu st. 3 prethodnog člana zadružna imovina stavljena na raspolaganje može tu imovinu, u sporazumu sa narodnim odborom sreza, ustupiti na korišćenje drugoj zadruzi ili je dati na upravljanje privrednom preduzeću.

Sreski savez zemljoradničkih zadruga može, u sporazumu sa narodnim odborom sreza, osnovati preduzeća koja će vršiti usluge zemljoradnicima upotrebom sredstava koja su ulazila u ovaj deo zadružne imovine. . .

Član 16

Ako narodni odbor sreza nađe da seljačka radna zadruga koja nastavlja rad sa smanjenim brojem članova ne pruža dovoljno jemstva da će racionalno gazdovati sa imovinom u zadružnoj svojini koja ostaje

⁶ Iz sistema dvodomosti nestalo je Veće naroda, predviđeno Ustavom od 1946. Od 1953. ovo Veće nije više bilo ravnopravan dom Savezne narodne skupštine (SNS) već samo veće sa „ustavnim položajem“. Uloga Veća naroda svedena je na ograničenu ad hoc ulogu, koju ono nije iskoristilo nijednom. Članom 45. Ustavnog zakona je bilo predviđeno da članovi Saveznog veća, izabrani od predstavničkih tela narodnih republika, autonomne pokrajine i oblasti, rešavaju odvojeno, kao Veće naroda, kada se na dnevnom redu Saveznog veća nađe predlog o promeni Ustava ili predlog o saveznom društvenom planu (zakoni ili akta koja se tiču odnosa republika i federacije). Saveznu narodnu skupštinu činila su dva veća: Savezno veće i Veće proizvođača. Umesto Prezidijuma Narodne skupštine FNRJ, Ustavni zakon je predvideo ustanovu predsednika Republike. Za prvog predsednika Republike izabran je Josip Broz Tito. Ustavni zakon je davao osnovu za podruštvljavanje javnih (društvenih) službi, naročito u kulturnoj i socijalnoj oblasti.

posle povraćaja imovine članovima zadruge, on može rešenjem staviti tu imovinu na raspolaganje sreskom savezu zemljoradničkih zadruga.

Sreski savez zemljoradničkih zadruga može sa tom imovinom postupiti na način predviđen u prethodnom članu...

Odredbe st. 1—3 ovog člana primeniće se i na zadrugu u kojoj se broj članova znatno smanjio zbog pojedinačnog istupanja.

Clan 17

U svakom slučaju reorganizacije seljačke radne zadruge, sa celokupnom opštenarodnom imovinom koja je zadruzi bila data na korišćenje raspolaže narodni odbor sreza.

Narodni odbor sreza može opštenarodnu imovinu iz prethodnog stava dati na upravljanje preduzećima koja će osnovati za vršenje usluga zemljoradnicima.

Sa opštenarodnom imovinom iz st. 1 ovog člana narodni odbor sreza može postupiti i tako što će je, u sporazumu sa sreskim savezom zemljoradničkih zadruga, ustupiti na trajno besplatno korišćenje postojećoj zemljoradničkoj zadruzi sa kojom se reorganizovana seljačka radna zadruga spojila, ili seljačkoj radnoj zadruzi koja je nastavila sa radom ili novoj seljačkoj radnoj ili novoj zemljoradničkoj zadruzi koja je iz nje obrazovana.

Opštenarodna imovina iz st. 1 ovog člana može jednim delom biti ustupljena jednoj, a drugim delom drugoj od zadruga iz prethodnog stava.

Na isti način može narodni odbor sreza postupiti i sa opštenarodnom imovinom koja je bila data na korišćenje seljačkoj radnoj zadruzi čiji se broj članova znatno smanjio usled pojedinačnog istupanja...

Clan 28

Članu zadruge koji je istupio iz zadruge zadruga je dužna da do 31 oktobra izda pismenu ispravu u kojoj će se utvrditi koja mu se imovina vraća i koja su njegova prava i obaveze prema zadruzi...

Na osnovu isprave potvrđene po prethodnom stavu, može sopstvenik uknjižiti svoje pravo svojine na vraćenoj zemlji, a zadruga može uknjižiti založno pravo za svoje potraživanje prema njemu...

IV. Likvidacija seljačke radne zadruge

Clan 30

Skupština seljačke radne zadruge donosi odluku o likvidaciji zadruge kad većina članova podnese prijavu za istupanje, a zadruga se ne reorganizuje niti nastavi sa radom sa smanjenim brojem članova.

Clan 31

U slučaju likvidacije zadruge članovima zadruge se vraćaju njihova zemlja, zgrade, stoka i druga sredstva za rad koja su uneli u zadrugu a koja im nisu ni delimično isplaćena. Članu zadruge kome je vrednost stoke i drugih sredstava za rad delimično isplaćena, mogu se ta stoka i sredstva za rad vratiti, ako primljene iznose uplati u celosti u zadružnu aktivu.

Ako je zadruga unesena sredstva za rad otuđila ili rashodovala, član zadruge ima pravo zahtevati da mu se iz zadružne aktive namiri iznos neisplaćene vrednosti tih sredstava.

Članovi zadruge preuzimaju, srazmerno vrednosti vraćenih zemljišta i zgrada, dugove zadruge koji se nisu mogli namiriti iz zadružne aktive...

Sva opštenarodna imovina predaje se narodnom odboru sreza. Zajedno sa zemljištem u opštenarodnoj imovini predaju se i zgrade koje je zadruga na njima podigla, s tim da je privredna organizacija kojoj je zemljište ustupljeno u smislu čl. 17 dužna da vrednost tih zgrada uplati u zadružnu aktivu.. ?

Član 48

Član postojeće seljačke radne zadruge može u 1953 godini istupiti iz zadruge, bez obzira da li mu je istekao trogodišnji rok, predviđen u čl. 30 Osnovnog zakona o zemljoradničkim zadrugama.. .

Službeni list FNRJ, br. 14. 1953.

⁷ CK KPJ je počeo već krajem 1949. i početkom 1950. da usporava kolektivizaciju, nastojeći da se stabilizuju dotle osnovane zadruge. Zahtevalo se da se posveti više pažnje razvijanju opštih zemljoradničkih zadruga, a da se seljačke radne zadruge stvaraju samo ukoliko postoje povoljni uslovi za njihov ekonomski opstanak. CK KPJ je novembra 1951. doneo Uputstvo o putevima socijalističkog preobražaja sela. Masovna kolektivizacija sudarala se sa otporom seljaštva, a na drugoj strani usporavao se razvoj poljoprivrede koja je uveliko zaostajala u poređenju sa predratnom proizvodnjom dostignutom tek 1956. godine. Slom politike kolektivizacije doveo je 1952—1953. do napuštanja administrativnih mera podstrekavanjem slobodnog udruživanja poljoprivrednih proizvođača. Sem nepovoljnih političkih i ekonomskih posledica kolektivizacije, na ovaj novi kurs bitno je uticalo uvođenje radničkih saveta u industrijskim preduzećima. Nove ideje o demokratskoj osnovi socijalističkog razvitka u Jugoslaviji nisu više mogle da se mire sa starih metodama. Slom politike kolektivizacije imao je još jednu krupnu posledicu: slabljenje SKJ na selu od kojeg se Partija nije oporavila do današnjeg dana, jer su mase seljaka napuštale SKJ ili bile isključene zbog otpora partijskoj politici ili okretale leđa javnoj delatnosti. Partijsko uporište na selu, tako karakteristično za vreme narodnooslobodilačke borbe, bilo je tih godina izgubljeno,

i Zakonom je 1953. smanjen zemljišni maksimum sa 30 ha na 10 ha. Rukovodstvo SKJ je na ovu meru išlo smatrajući da je neophodno zaustaviti moguć proces raslojavanja na selu i jačanje privatnog sektora. Tom drugom agrarnom reformom od privatnog sektora je oduzeto 270.000 ha i priključeno društvenom sektoru. Time je zemljišni posed u Jugoslaviji do kraja usitnjen. Postoje već dugo tendencije da se ovaj maksimum poveća i prevaziđu sadašnje „krpice“ zemlje u privatnom vlasništvu, ali se njima suprotstavljaju i suprotna htenja konzervacije jostojećeg odnosa na selu. Posle sloma agrarne politike 1949—1953. (kolektivizacija >ela) došlo je do obnove ideje o stvaranju Opštih zemljoradničkih zadruga, dakip lkurs iz 1945, kojim se nastojalo delovati na socijalistički preobražaj poljoprivrede putem saradnje ovih zadruga sa individualnim proizvođačima. Od „glavnog ekonomskog punkta na selu“ ove zadruge su se pretvarale u preduzeća prometa i proizvodnje u borbi za dohodak, što je uticalo na njihovo smanjenje. D. Bilandžić navodi da je od 6.006 OPZ 1955. taj broj opao na 1.712 u 1966. godini. Isti pisac kaže:

perspektivnom smislu glavnu ulogu socijalističkog preobražaja sela i razvoja poljoprivrede rukovodstvo SKJ namijenilo je velikim poljoprivrednim imanjima koja treba da se razvijaju u sistemu radničkog samoupravljanja kao i poduzeća U industriji." Takav „generalni kurs ostat će uglavnom nepromenjen i ući će u Ustav 1974. i ZUR (Zakon o udruženom radu 1976) kađa dobija neke nove oblike realizacije." (D. Bilandžić, *Historija socijalističke Federativne Republike Jugoslawe, Glavni procesi 1918—1985*, Zagreb, 1985, 233)